

Agentit kansan asialla?

Maanviljelijöiden, työntekijöiden ja yrittäjien etujen välittyminen poliittiseen päätöksentekoon

PAULI FORMA

ABSTRACT

Do Agents Work for the People?

This article examines whether and to what extent class interests are mediated from the grassroots level to the level of political decision-making. Theoretically, adverse selection and moral hazard problems are identified to have serious implications to the mediation process. Furthermore, the representation role adopted by the members of parliament is assumed to be significant in the mediation of interests. Attitudes of the candidates of the 1995 parliamentary elections and those of the citizens are compared empirically. The results indicate that the attitudes of the citizens are not necessarily the same as those of their representatives, i.e., the mediation of interests is not self-evident. A more detailed analysis shows that the candidates' gender, education and the adopted representation role can be important as regards the conformity of the attitudes of the candidates with those of the citizens. This finding indicates that some agents are working for the people better than others.

Johdanto¹

Edustuksellisessa demokratiassa kansalaiset osallistuvat päätöksentekoon edustajiensa välityksellä. Hallitusmuodon mukaan »valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta». Kansalaisten ja heidän edustajiensa väliseen suhteeseen liittyy kuitenkin eräitä jännitteitä. Arkipäiväisessä keskustelussa jännitteet näkyvät kansalaisten huolena siitä, kuinka hyvin edustajat eduskunnassa heidän asioitaan hoitavat. Ovatko kansanedustajat kansalaisten asialla? Politologisessa keskustelussa kyse on intressien välit-

tymisestä, siitä miten kansalaisten edut ja yleisemmin kansalaisten preferenssit välittyvät alhaalta kansalaisten tasolta poliittisen päätöksenteon tasolle.

Pohjoismaissa poliittisen organisoitumisen on todettu pohjautuvan voimakkaasti yhteiskunnan luokkarakenteeseen. Kullakin yhteiskuntaluokalla on oma puolueensa ja etujärjestönsä, jotka ovat edustaneet luokkaintressejä poliittisessa päätöksenteossa. Niin sanottu rakennepoliittinen teoria onkin ollut varsin usein käytetty lähestymistapa tarkasteltaessa esimerkiksi suomalaisen hyvinvointivaltion kehittymistä (ks. esim. Alestalo ym. 1985; Uusitalo 1985; Kangas 1986; Salminen 1993). Tämän teorian perinteen edustajat eivät kuitenkaan juuri ollenkaan ole pohtineet intressien välittymisen ongelmia. On pidetty itsestäänselvyyttenä, että

¹ Kiitän Katja Forssénia, Olli Kangasta, Teija Tiilikasta, Juho Saarta ja Kari Salavuota rakentavista kommentista.

puolueet ja etujärjestöt edustavat kannattajiensa ja jäseniensä tahtoa (ks. kuitenkin Kangas 1995; Saari 1996; Forma 1996a; 1996b).

Tässä artikkelissa pureudutaan juuri intressien välittymiseen. Tarkastelun keskiössä on kansanedustajan ja hänen valitsijansa suhde. Intressien välittymisen ongelmia lähestytään kahdesta teoreettisesta näkökulmasta. Ensinnäkin kansanedustajan edustustaparooli on merkityksellinen. Intressien välittymisen kannalta ei ole yhdentekevää, kokeeko kansanedustaja edustavansa »koko kansaa» vai joitakin erityisempiä ryhmiä, kuten esimerkiksi omaa vaaliipiiriään, puolueensa kannattajia tai omaa yhteiskuntaluokkaansa. Toisaalta kansanedustajan ja hänen valitsijansa suhde tarjoaa esimerkin päämies-agentti (*principal-agent*) suhteesta, jossa keskeistä roolia näyttelevät agentin valvontaan liittyvät ongelmat. Voiko kansalainen luottaa siihen, että kansanedustaja toimii hänen edukseen eduskunnassa?

Artikkelin teeman kannalta keskeisiä teoreettisia kysymyksiä ovat, miten kansanedustajat kokevat oman edustusroolinsa ja minkälaisia intressien välittymisen kannalta tärkeitä ongelmia kansanedustajan ja hänen valitsijansa suhteeseen liittyy. Empiirisessä analyysissä etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin. Miten intressit sitten tosiasiallisesti välittyvät, eli miten kansalaisten ja heidän mahdollisten edustajiensa käsitykset eri asiakysymyksistä sopivat yhteen? Mitkä tekijät selittävät mahdollisia eroja kansalaisten ja heidän edustajiensa välillä? Välittävätkö toisten puolueiden ehdokkaat kannattajiensa intressejä paremmin kuin toisten? Välittävätkö toiset kansanedustajaehdokkaat intressejä paremmin kuin toiset?

Artikkeli jäsentyy siten, että aluksi keskustellaan päämies-agentti teorian ydinkohdista ja niiden merkityksestä tutkimusasetelman kannalta. Tämän jälkeen keskustellaan lyhyesti edustustaparooleista ja niiden merkityksestä intressien välittymiseen. Empiirisessä analyysissä tarkastellaan ensin vuoden 1995 eduskuntavaalien ehdokkaiden edustuskäsityksiä. Tämän jälkeen siirrytään intressien välittymisen empiiriseen tarkasteluun. Tarkasteltavat asiakysymykset on valittu siten, että ne mahdollisimman hyvin edustaisivat eri yhteiskuntaryhmille tärkeitä etuja, tavallaan siis kullekin ryhmälle läheisiä »luokkaintressejä». Artikkelin lopussa

pohditaan tulosten implikaatioita aiempiin intressien välittymistä koskeviin teorioihin.

Kansalaiset ja heidän agenttinsa

Päämies-agentti suhteessa on kyse tilanteesta, jossa toimija (agentti) lupautuu tekemään jotakin toisen toimijan (päämiehen) puolesta (Ross 1973, 134; yleisesti ks. Stiglitz 1989). Päämies ja agentti tekevät keskenään sopimuksen siitä, että agentti hoitaa päämiehen asioita. Esimerkkejä erilaisista päämies-agentti-suhteista on helppo keksiä: lakimies-asiakas, lääkäri-potilas, poliitikko-kansalainen ja työntekijä-työnantaja tarjoavat kaikki esimerkin tällaisesta suhteesta. Intressien välittymisen kannalta kaikkein keskeisin ongelma syntyy siitä, että agentin toimimisesta päämiehen intressien mukaisesti sopimuksen tekemisen jälkeen ei juurikaan ole takeita. »Agentilla on mielessään omat intressinsä, ja hän toimii päämiehen etujen mukaisesti vain siinä määrin kuin käytössä oleva kannustinjärjestelmä edellyttää» (Moe 1984, 756). Päämiehen näkökulmasta ongelmana onkin juuri sellaisen kannustinjärjestelmän luominen, joka mahdollisimman hyvin takaa hänen etujensa toteutumisen.

Päämies-agentti teorian ehkäpä keskeisin jännite liittyy siten agentin tarkkailuun (*monitoring*). Tarkkaileminen ei kuitenkaan ole helppoa. Päämiehen on harvoin mahdollista tarkkailla agenttiaan täydellisesti – toisaalta päämieheltä voi puuttua keinoja vaikuttaa agentin toimintaan, vaikka hän pystyisikin tätä valvomaan. Kyse on pitkälti informaatiosta ja sen jakautumisesta. Usein informaatio onkin jakautunut epäsymmetrisesti agenttia hyödyttävällä tavalla (Moe 1984, 756; ks. myös Calvert 1986, 50–52).

Informaation epäsymmetristä luonnetta tarkasteltaessa käsitteet *adverse selection* ja *moral hazard* (joille ei ole vakiintunutta suomenosta) ovat päämies-agentti teoriassa keskeisiä. Ensin mainitussa on kyse tilanteesta, jossa agentilla on hallussaan informaatiota omista tiedoistaan, taidoistaan ja kyvyistään, ahkeruudesta ja arvostuksistaan. Päämiehellä ei ole käytettävissään näitä samoja tietoja, vaikka juuri hän tarvitsisi niitä päättäessään, tekeekö agentin kanssa sopimuksen vai ei. Päämies joutuu siten solmimaan sopimuksen agentin kanssa

puutteellisin tiedoin. *Adverse selection*-ongelma liittyy siten ensisijaisesti sopimuksentekohetkeen. *Moral hazard*-ongelma tulee ajankohitaiseksi myöhemmin, kun sopimus on jo solmittu. Tällöin on kyse tilanteesta, jossa päämiehellä ei ole mahdollisuutta tarkkailla agenttia, koska päämies ei voi havaita agentin tekoja tai ei voi havaita niitä olosuhteita, joiden vallitessa teko on tehty (Wiberg ja Salonen 1991, 152). Seuraavassa keskustellaan, miten edellä mainitut seikat liittyvät kansanedustajan ja hänen valitsijansa suhteeseen sekä intressien välittymiseen.

Kansalaisen näkökulmasta ongelmat alkavat jo vaaleissa, kun hänen pitäisi tehdä valinta agenttikandidaattien kesken. Kansalainen ei nimittäin tiedä, kuka valittavissa olevista ehdokkaista parhaiten hoitaisi hänen asioitaan eduskunnassa. Kansanedustajaehdokkaat tuntevat itse parhaiten omat taitonsa ja kykynsä. Kyse on juuri edellä kuvatusta *adverse selection*-ongelmasta. Valitsijat eivät tiedä ehdokkaiden mahdollisuuksista hoitaa valitsijoiden asioita (Wiberg ja Salonen 1991, 154). Tällöin kansalaiset joutuvat valitsemaan »sian säkissä». Vallinnat on kuitenkin jotenkin tehtävä. Tilannetta helpottaa Spencen (1973) esittelemä käsite *viestittäminen (signaling)*. Koska kansalaiset eivät tiedä ehdokkaiden kyvyistä ja taidoista tarpeeksi, he voivat käyttää kyvykkyyden mittarina esimerkiksi koulutusta tai ansioita työelämässä. Korkealla koulutuksellaan ehdokkaat pyrkivät viestittämään olevansa kyvykkäitä hoitamaan kansalaisten asioita. Samalla tavalla *ideologian* voidaan sanoa olevan viestittävä asia. Puolueen nimi on leima, joka kertoo, kenen asioita kyseisen puolueen ehdokkaat ajavat (Holcombe ja Gwartney 1989, 671). Kansalaiset voivat odottaa, että esimerkiksi työntekijöiden asiaa ajavat parhaiten vasemmistopuolueet. Ideologia vähentää kansalaisten tiedon keräämisen tarvetta, koska kansalaisten ei tarvitse joka vaaleissa arvioida kaikkien puolueiden vaaliohjelmia ja -lupauksia (Downs 1957, 98–100).

Kun kansanedustaja on valittu tehtävänsä, ongelmat muuttuvat hieman toisenlaisiksi. Agentti on nimittäin tuolloin saavuttanut ensisijaisen tavoitteensa eli päässyt eduskuntaan. Tällöin herää kysymys, pitääkö agentin enää toimia niiden asioiden puolesta, joita hän vaa-

likampanjassaan lupasi (ks. esim. Ferejohn 1986). Päämiehen näkökulmasta agentin toimien valvonta on vaikeaa. Käytännössä on nimittäin niin, että jos päämies haluaisi valvoa agenttiaan tarkasti, päämiehen tulisi käyttää paljon aikaa sellaisen informaation hankkimiseen, jota käyttämällä agentin toimia voisi arvioida. Päämiehen tulisi istua eduskunnan lehtereillä kuuntelemassa ja katselemassa agenttinsa toimia, hänen tulisi myös seurata useita eri tiedotusvälineitä ja tehdä koko ajan arvioita agenttinsa toimista. Harvoilla kansalaisilla kuitenkin on mahdollisuutta kokopäivätoimisesti seurata edustajiaan, jolloin agentit saavat enemmän liikkumatilaa. Puolueet tulevat tässä kuitenkin kansalaisten avuksi. Holcombe ja Gwartney (1989, 672) ovat esittäneet, että puolueiden on järkevää pitää yllä ryhmäkuria eli tarkkailla ja pyrkiä vähentämään omien kansanedustajiensa opportunistista käyttäytymistä. Tämä siksi, että kilpailevilla puolueilla on mahdollisuus julkistaa tällaista heitä hyödyttävää tietoa.

Intressien välittymisen kannalta on haitallista, että valitsijoilla on vain vähän mahdollisuuksia sanktioida agenttejaan. Vaikka kansanedustaja ei lainkaan piittäisi eduskuntaan päästyään ennen vaaleja lupaamistaan asioista, kansalaisen ainoa ase on äänen antaminen jollekin toiselle ehdokkaalle seuraavissa vaaleissa, joihin voi olla aikaa useita vuosia. Sanktioiden puuttumisen voi myös olettaa vähentävän kansalaisten halukkuutta ylipäättään tarkkailla kansanedustajiaan (Holcombe ja Gwartney 1989, 670). Seurauksena voi siis olla kansalaisten vie-raantumisen politiikasta.

Vaalikausi on normaalioloissa pitkä. Voidaan olettaa, että kansanedustajat eivät juuri vaalien jälkeen varmistettuaan paikkansa eduskunnassa ole järin kiinnostuneita valitsijoidensa intressien välittämisestä mutta kiinnostuvat kansalaisten asioista taas ennen seuraavia vaaleja pyrkiessään tulemaan uudelleenvalituiksi. Eräs keino, jolla kansanedustaja voi pyrkiä osoittamaan pätevyyttään kansalaisille, on erilaisten kysymysten esittäminen eduskunnassa (Wiberg ja Koura 1994, 35–36). Kysymysten määrän onkin todettu nousevan vaalikauden lopussa (ks. Wiberg 1991), mikä voidaan tulkita todisteeksi siitä, että kansanedustajat juuri ennen vaaleja pyrkivät osoittamaan kansalaisille olevansa aktiivisia ja kyvykkäitä kansan-

asioiden hoitajia. Agenteille on järkevää pyrkiä osoittamaan kyvykkyyttään myös sen vuoksi, että päämiehet vähentäisivät tarkkailuaan (Jost 1991, 525). Myös tähän tarkoitukseen kansanedustajat voivat käyttää kysymysinsti-tuutiota.

Edellä olevassa keskustelussa on osoitettu, että tarkasteltaessa kansanedustajan ja hänen valitsijansa suhdetta päämies-agentti teorian avulla voidaan havaita useita intressien välit-tymisen kannalta keskeisiä ongelmia. Ensinnä-kin, kansalaisen on vaikea tietää, kuka vaaleissa ehdolla olevista kandidaateista hoitaisi parhaiten hänen asioitaan. Toiseksi kansalaisen on vaikea valvoa edustajaansa eduskunnassa, kos-ka edustajan tarkkailemisesta aiheutuu kustan-nuksia, joita kansalaisella ei ole varaa tai halua maksaa. Lisäksi valvontaa vaikeuttaa sanktiointivälineiden puute. Kansalaisen ainoa ase rangaista edustajaansa on antaa äänensä seuraavissa vaaleissa jollekulle toiselle ehdok-kaalle.

Edustustaparoolin merkitys

Suorassa demokratiassa kansalaiset voivat osal-listua suoraan päätöksentekoon. Koska suora demokratia ei kuitenkaan ole mahdollinen kuin pienissä yhteisöissä, kansalaisten vaikuttaminen on useimmiten järjestetty edustuksellisen demo-kratian muodossa. Kansalaiset saavat valita edustajansa, jotka sitten osallistuvat päätöksen-tekoon heidän puolestaan. Edustukselliseen de-mokratiaan liittyy kuitenkin useita ongelmia, joilla on merkitystä myös intressien välittymi-sen kannalta. Pitäisikö kansanedustajan peila-ta parlamentissa äänestäjiensä tahtoa mahdol-lisimman tarkasti? Vai sallivatko äänestäjät edustajansa toimia eduskunnassa vapaasti par-haaksi katsomallaan tavalla? (ks. esim. Pitkin 1967).

Valtiopäiväjärjestyksen mukaan kansanedus-taja on toimeensa velvollinen »noudattamaan oikeutta ja totuutta sekä perustuslakia, eivätkä häntä sido mitkään muut määräykset». Kansan-edustaja ei siis ole oikeudellisesti sidottu esi-merkiksi vaalipiirin valitsijoihin tai poliittisten ryhmien ohjeisiin (Nousiainen 1991, 175). Käy-tännössä kuitenkin kansanedustajilla voidaan olettaa olevan erilaisia käsityksiä siitä viiteryh-mästä, jota he katsovat edustavansa. Asiaa voi-

daan myös tarkastella niin sanottujen edustus-taparoolien avulla.

Wahlke ym. (1962, 272–280; ks. myös Ok-sanen 1972) erottivat klassisessa tutkimukses-saan kolme tällaista roolia. Ensinnäkin *luotta-musmies* on edustaja, joka kokee toimivansa vapaana edustustehtävässään. Päätöksenteos-saan hän pyrkii seuraamaan sitä, minkä kokee lailliseksi tai oikeudenmukaiseksi. Luottamus-mies uskoo edustamansa yhteisön haluavan, ettei hän anna ihmisten, jotka ovat puutteelli-sesti tai puolueellisesti informoituja, vaikuttaa omaan toimintaansa. Luottamusmies siis kat-soo, että hänellä on enemmän informaatiota käytettävänä kuin edustettavilla ja siksi hän-en ei tarvitse kuunnella heitä.

Toisaalta *valtuutettu* katsoo, että hänen tulee toiminnassaan nojautua ennemminkin tausta-ryhmiinsä kuin omaan harkintaansa. Valtuutet-tujakin on kuitenkin erilaisia. Toiset pyrkivät vain saamaan lisäinformaatiota taustaryhmiltään ennen päätöksentekoa. Tällainen informaatio ei kuitenkaan ole luonteeltaan sitovaa. Toi-set valtuutetut taas katsovat, että taustaryhmien evästyket ovat sitovia ja niitä pitää noudattaa jopa siten, että omat mielipiteet saavat väistyä. Valtuutetuille on siis tyypillistä, että he pelkää-vät menettävänsä taustaryhmiensä luottamuk-sen, jos he poikkeavat liiaksi heidän toimek-siannostaan.

Kolmanneksi *politikoitsija* yhdistelee toimis-aan edellä mainittuja rooleja. Politikoitsijan rooli voi olla yhdistelmä luottamusmiehen ja valtuutetun rooleista, tai sitten politikoitsija voi tilanteesta riippuen vuorotella näissä kahdessa roolissa. Edustaja saattaa myöskin omaksua tie-tyän asiaryhmän osalta luottamusmiehen roolin ja toisen asiaryhmän osalta valtuutetun roolin. Edustaja voi myös yrittää rooliaan vaihdellen tasapainottaa eri taustaryhmiensä ja omien kä-sitystensä välisiä ristiriitoja.

Kansanedustajan omaksuma edustustapa on varsin merkityksellinen myös intressien välit-tymisen kannalta. Voidaan väittää, että eri edustustaparoleihin liittyy erilainen intressikä-sitys. Intressin käsitettä koskevassa keskuste-lussa on usein tehty jako objektiivisen ja sub-jektiivisen intressikäsitteen välillä (ks. esim. Siisiäinen 1986; Hindess 1989; Coleman 1990). Objektiivisen intressikäsitteen mukaan intres-sit juontuvat toimijoiden sijoittumisesta yhteis-

kunnan rakenteeseen. Työntekijällä on työntekijän edut ja eläkeläisellä eläkeläisen edut; toimijan omalla käsityksellä omista eduistaan ei ole merkitystä. Toisaalta subjektiivisen intressikäsityksen mukaan vain toimija itse voi tietää, mikä on hänen etujensa mukaista. Intressien välittymisen kannalta keskustelu on erittäin tärkeä. Jos intressikäsitys on objektiivinen, edustajan ei tarvitse välittää edustettavansa mielipiteistä, koska edustettavan intressit ovat tiedossa hänen sosiaalisen asemansa mukaan. Toisaalta subjektiivisen intressikäsityksen mukaan vain toimija voi tietää omista intresseistään, jolloin edustajan on ehdottomasti oltava tietoinen edustettavansa mielipiteistä.

Jos intressikäsitystä arvioidaan edustustaparoolin kannalta, luottamusmiehen roolissa intressikäsityksen voidaan sanoa olevan objektiivinen. Edustaja ei kysy evästyksiä taustaryhmiltään vaan toimii vapaasti parhaaksi katsomallaan tavalla tehden sellaisia päätöksiä, joiden katsoo olevan edustettaviensa objektiivisten etujen mukaisia. Toisaalta valtuutetun roolissa intressikäsitys on subjektiivinen, edustaja nojaa päätöksenteossaan taustaryhmiinsä ja heidän käsityksiinsä asiakysymyksistä. Poliitikoitsija taas voi toimissaan nojata välillä subjektiiviseen intressikäsitykseen, jolloin hän kysyy neuvoa taustaryhmiltään. Toisaalta poliitikoitsijan intressikäsitys voi toisissa asiakysymyksissä olla objektiivinen, jolloin hän toimii oman harkintansa mukaan ajatellen taustaryhmiensä objektiivisia etuja. Seuraavassa esitellään analyysissä käytettävät aineistot ja täsmennetään tutkimusongelma, jonka jälkeen siirrytään intressien välittymisen empiiriseen tarkasteluun.

Tutkimusasetelma

Aineistot

Empiirisessä analyysissä käytetään kahta eri mielipideaineistoa. Näistä ensimmäinen on kansainvälisen International Survey of Economic Attitudes-tutkimusprojektin (ISEA) Suomen aineisto (n = 1737), joka edustaa suomalaista aikuisväestöstä. Tämä aineisto on kerätty vuoden 1995 alussa. Vastausprosentiksi muodostui 56. Kyselylomakkeessa on talouteen, työelämään ja sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä. Tutkimuk-

sen toisen aineiston muodostaa vuoden 1995 eduskuntavaalien ehdokkaille suunnattu kysely (n = 529). Tämä aineisto kerättiin vaalien alusviikkoina, jolloin ehdokkaiden vaali kiire oli suurimmillaan. Todennäköisesti juuri tästä syystä vastausprosentti jäi melko alhaiseksi (49 %). Aineisto haluttiin kuitenkin kerätä nimenomaan ennen vaaleja. Otos muodostettiin puolueiden toimittamista ehdokaslistoista poistamalla tasavälein otoksen ulkopuolelle jätettävät ehdokkaat. Ehdokaskyselyn lomakkeeseen poimittiin kysymyksiä ISEA-lomakkeesta, jotta ehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteitä voitaisiin verrata tarkasti toisiinsa. Ehdokasaineistossa ovat mukana kaikki vaaleissa ehdokkaitaan valtiopäiville saaneet puolueet Ekologista Puoluetta lukuunottamatta (molemmista aineistoista tarkemmin ks. Forma 1996a).²

Hypoteesit

Luokkien poliittista organisoitumista Pohjoismaissa on kuvattu Valenin ja Rokkanin (1974, 333) Norjaa varten kehittämällä kolminapaisella mallilla (maa-työ-pääoma), jossa kullakin luokalla on omat luokkaintressinsä: »Työväestöä kiinnostavat palkat ja sosiaaliset edut, elinkeinoelämää hinnat ja verot ja maanviljelijöitä hinnat ja maatalouden tuki» (Nousiainen 1991, 41). Hannu Uusitalo (1985) on täydentänyt mallia lisäämällä siihen vielä keskiluokan ja sille ominaisen tuotannontekijän, *tiedon*. Mallin mukaan kullakin yhteiskuntaluokalla on edustajansa, jotka huolehtivat luokkien etujen val-

² Ehdokkaiden lukumäärät ehdokasaineistossa puolueittain ovat: Kokoomus 73 ehdokasta, Suomen Keskusta 82, Vihreä Liitto 97, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 91, Vasemmistoliitto 95 ja ryhmä Muut 89 (johon sisältyvät Nuorsuomalainen Puolue, Suomen Maaseudun Puolue, Ruotsalainen Kansanpuolue sekä Suomen Kristillinen Liitto). Ehdokasaineiston rakennetta verrattiin kaikkien ehdokkaiden taustatietoihin (lähde: Tilastokeskus 1995). Sukupuolen suhteen aineisto vastaa lähes täsmälleen kaikkien ehdokkaiden rakennetta, miehiä oli ehdokasaineistossa 60,4 % (kaikista ehdokkaista 60,9 %). Aineistossa mukana olevat ehdokkaat (51,2 %:lla korkeamman asteen koulutus) ovat hieman korkeammin koulutettuja kuin kaikki vaaleissa ehdokkaana olleet (42,2 %). Toisaalta valituiksi tulleista peräti 71 % on suorittanut korkeamman asteen tutkinnon.

vonnasta poliittisessa päätöksenteossa. Luokkajohdajainen äänestäminen on kuitenkin ajan myötä jatkuvasti laskenut (Pesonen ym. 1994, 104–109). Vuoden 1995 eduskuntavaaleissa luokkaa-äänestäminen kuitenkin jälleen voimistui hiiven (Paloheimo 1995).

Niin sanotussa rakennepoliittisessa teoriassa lähtökohtana on useimmiten edellä kuvattu poliittisen organisoitumisen malli. Rakennepoliittiset tutkimukset ovat osoittaneet, että esimerkiksi suomalaista hyvinvointivaltiota kehitettäessä puolueet ovat nostaneet esiin oman kannattajakuntansa kannalta tärkeitä sosiaalisia ongelmia ja tarjonneet näihin myös omaa kannattajakuntaa hyödyttäviä ratkaisuja (Kangas 1986, 143–144; Salminen 1993; Ervasti 1995). Rakennepoliittiset tutkimukset eivät kuitenkaan juurikaan ole pureutuneet intressien välittymiseen. On pidetty itsestäänselvytenä, että puolueet ja etujärjestöt edustavat poliittisessa päätöksenteossa jäseniensä ja kannattajiensa tahtoa.³

Käytettävät aineistot eivät mahdollista edellä kuvatun kolminapaisen mallin aivan täsmällistä arvioimista, koska kyselylomakkeisiin ei sisällynyt kysymyksiä, joilla voitaisiin mitata keskiluokille tärkeää tuotannon tekijää, tietoa. Empiirinen tarkastelu pohjautuu seuraaviin kolmeen lähtökohtaiseen olettamukseen. Kunkin olettamuksen kohdalla luetellaan ne täsmälliset kysymykset, joilla empiirinen tarkastelu tapahtuu.

Hypoteesi 1: Maanviljelijöitä kiinnostavat maanviljelijöiden työllisyys ja maataloustuotteiden minimihinnat (MAA-intressi). Maaintressin kannatuksen operationalisointi tapahtuu käyttämällä seuraavia väittämiä:

- *Valtion tulisi tukea maataloutta maanviljelijöiden työllisyyden turvaamiseksi.*
- *Valtion tulisi taata maataloustuotteille minimihinnat.*

³ Rakennepoliittinen teoria tunnetaan kansainvälisesti paremmin valtaresurssi-teorianä. Valtaresurssi-teoriaan nojaava tutkimus ei sekään ole juurikaan pohtinut intressien välittymistä. Tässä suhteessa poikkeuksen tekee kuitenkin Walter Korpi (1984, kappale 7), joka tutkimuksessaan *Työväenluokka hyvinvointikapitalismissa* käsittelee ammattiyhdistysliikkeen sisäistä demokratiaa ja myös useita intressien välittymiseen liittyviä seikkoja.

Hypoteesi 2: Työntekijät kannattavat keskitettyä työmarkkinasopimista ja suhtautuvat myönteisesti ammattijärjestötoimintaan (TYÖ-intressi). Työintressiin liittyvät seuraavat väittämät:

- *Palkat tulisi asettaa valtion, ammattiliittojen ja työnantajien välisiin neuvotteluihin perustuvan kokonaisratkaisun pohjalta.*
- *Kaikki tärkeät taloudelliset päätökset tulisi tehdä yhdessä hallituksen, ammattiliittojen keskusjärjestöjen ja työnantajien keskusjärjestöjen kanssa.*
- *Kaikissa yrityksissä tulisi toimia ammattiliitto.*

Hypoteesi 3: Yrittäjät kannattavat alemmalla tasolla tapahtuvaa sopimista työmarkkinoilla ja valtion vähäistä roolia työmarkkina-asioista neuvoteltaessa (PÄÄOMA-intressi). Pääomaintressiä mitataan seuraavilla kysymyksillä:

- *Palkat tulisi neuvotella yksityisten yritysten tasolla pikemmin kuin koko liiton tasolla.*
- *Työnantajilla tulisi olla oikeus neuvotella palkasta kunkin työntekijän kanssa erikseen.*
- *Valtion ei tulisi sekaantua ammattiliittojen ja työnantajien keskinäisiin kiistoihin.*

Kaikissa edellä luetelluissa kysymyksissä oli viisi vastausvaihtoehtoa: »Täysin samaa mieltä», »Osittain samaa mieltä», »En osaa sanoa», »Osittain eri mieltä» ja »Täysin eri mieltä». Analyysiä varten kysymyksistä muodostettiin kolme summamuuttujaa. MAA-muuttuja koostuu maanviljelijöiden työllisyyttä ja maataloustuotteiden minimihintoja koskevista kysymyksistä. TYÖ-muuttuja koostuu keskitettyä sopimista ja ammattiliittojen toimintaa koskevista kysymyksistä ja PÄÄOMA-muuttuja rakentuu muuttujista, jotka mittaavat suhtautumista sopimiseen alemmalla tasolla sekä valtion roolia työmarkkinasopimisessa. Summamuuttujien toimivuutta tarkasteltiin cronbachin alfa-testillä, jonka tulokset osoittavat kautta linja melko korkeaa reliabiliteettia (ks. liitetaulukko 1).

Tarkoituksena on siis muodostaa jokaiselle yhteiskuntaryhmälle oma summamuuttujansa asiakysymyksistä, jotka ovat erityisesti kyseisten ryhmien (objektiivisessa) intressissä. Asetelma antaa myös mahdollisuuden tarkastella intressien ristiriitaisuutta, eli poikkeavatko esimerkiksi työntekijöiden ja yrittäjien tai toisaalta

Taulukko 1. Ehdokkaiden edustuskäsitykset. Myönteisten vastausten osuus, prosenttia.

	Koko kansaa	Omaa vaalipiiriä	Omia äänestäjiä	Puolueensa kannattajia	Omaa yhteiskuntaluokkaa
Kok	83	93	84	70	52
Kesk	86	96	89	74	44
Vih	65	83	81	73	51
Sdp	87	98	92	81	52
Vas	68	81	91	83	66
Kaikki	77	90	87	77	53

työntekijöiden ja maanviljelijöiden näkemykset toistensa intresseistä voimakkaasti.

Intressien välittymisen empiirinen analyysi

Seuraavassa tarkastellaan ensin kansanedustajaehdokkaiden edustuskäsityksiä, jonka jälkeen tarkastellaan sosioekonomisten ryhmien suhtautumista maa-, työ- ja pääomaintresseihin. Lopuksi analysoidaan intressien välittymistä vertailemalla kansanedustajaehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteitä.

Kansanedustajaehdokkaiden edustuskäsitykset

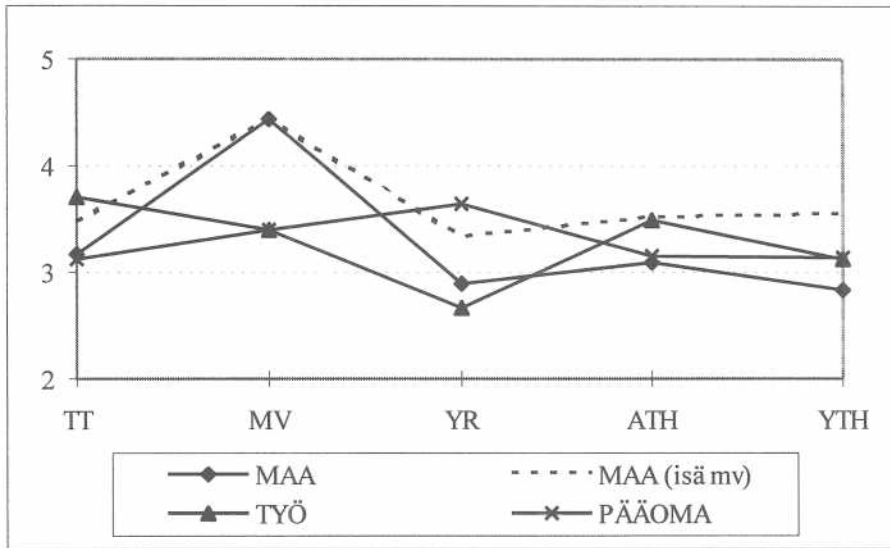
Aikaisemmin keskusteltiin erilaisista edustustaparooleista. Kansanedustajan omaksumalla edustustaparoolilla voidaan olettaa olevan merkitystä myös intressien välittymisen kannalta. Siksi kansanedustajaehdokkailla suunnattuun kyselylomakkeeseen sisällytettiin myös edustamista koskevia kysymyksiä.⁴ Kysymyksillä selvitettiin, mitä ovat ne taustaryhmät, joita ehdokkaat katsovat kansanedustajien edustavan. Tulokset on esitetty taulukossa 1.

Koko ehdokasaineistossa oman vaalipiirin ja omien äänestäjien edustaminen saa kaikkein laajimman kannatuksen. Oman yhteiskuntaluokan edustamista kannatetaan sen sijaan vähiten.

⁴ Lomakkeessa olleet edustamista koskevat kysymykset olivat seuraavanlaisia: *Edustatko kansanedustajat mielestäsi 1. Koko kansaa, 2. Omaa vaalipiiriään, 3. Omia äänestäjiään, 4. Puolueensa kannattajia, 5. Omaa yhteiskuntaluokkaansa.* Kuhunkin kysymykseen vastattiin erikseen, vastausvaihtoehdot olivat »Täysin samaa mieltä», »Osittain samaa mieltä», »En osaa sanoa», »Osittain eri mieltä» ja »Täysin eri mieltä».

Koko kansan edustaminen saa eniten kannatusta Kokoomuksen, Keskustan ja SDP:n ehdokkaiden keskuudessa. Kaikkein eniten kannatusta tämä vaihtoehto saa »valtionhoitajapuolueiden» eli Suomen Keskustan ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ehdokkaiden keskuudessa. Selvästi nihkeimmin koko kansan edustamiseen suhtautuvat Vihreiden ehdokkaat. Oman vaalipiirin asialla ovat erityisesti SDP:n, Kokoomuksen ja Keskustan ehdokkaat. Vasemmistoliitto ja Vihreät suhtautuvat oman vaalipiirin edustamiseen puolueista varauksellisimmin. Omien äänestäjien asialla ovat erityisesti SDP:n, Vasemmistoliiton ja Keskustan ehdokkaat. Vasemmistopuolueet kokevat puolueensa kannattajien edustamisen tärkeänä. Vasemmistoliiton ehdokkaat suhtautuvat puolueista myönteisimmin oman yhteiskuntaluokan edustamiseen. Mielenkiintoista on, että Keskustan ehdokkaat suhtautuvat kaikkein kielteisimmin oman yhteiskuntaluokan edustamiseen. Julkissa keskustelussahan Keskustapuolue mielleltään usein erityisesti maanviljelijöiden etua ajavana puolueena.

Edustustapaa koskevien käsitysten liittymistä toisiinsa tarkasteltiin lisäksi gamma-korrelaatiokertoimen avulla, joka soveltuu käytettäväksi, kun analysoidaan muuttujat ovat järjestysasteikkolaisia (de Vaus 1991, 194). Korrelaatiot on esitetty liitetaulukossa 2. Omien äänestäjien ja puolueen kannattajien ja toisaalta omien äänestäjien ja oman vaalipiirin edustamisen välillä yhteisvaihtelu on voimakkainta. Myös puolueen kannattajien ja oman yhteiskuntaluokan edustaminen korreloivat positiivisesti keskenään. Koko kansan edustaminen korreloi heikosti puolueen kannattajien sekä yhteiskunta-

Kuvio 1. Sosioekonomisten ryhmien suhtautuminen maa-, työ- ja pääomaintressiin. Summamuuuttujien keskiarvot jaettuna kysymysten lukumäärällä.

luokan edustamisen kanssa. Vaikka jälkimmäisessä tapauksessa korrelaatio onkin negatiivista, korrelaatiokerroin on liian pieni, jotta voitaisiin päätellä näiden vaihtoehtojen sulkevan toisensa pois.

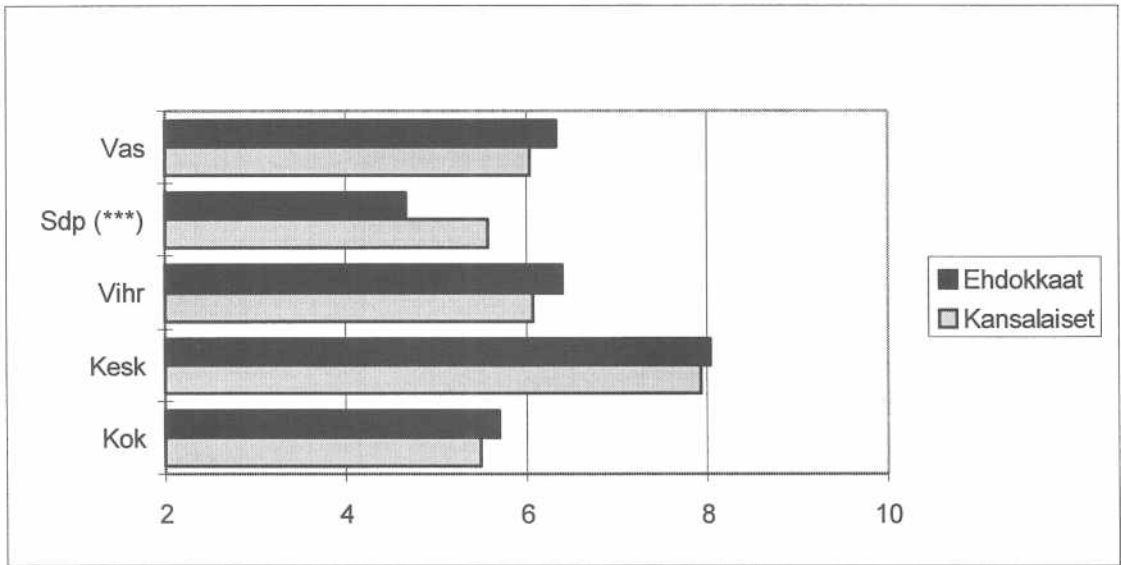
Ehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteiden yhdenmukaisuus

Edellä tutkimusasetelman täsmennyksen yhteydessä esitettyjen hypoteesien mukaisesti MAA-muuttujan tulisi saada korkea arvo maanviljelijöiden kohdalla, TYÖ-muuttujan arvon tulisi olla korkea työntekijöiden kohdalla ja yrittäjien kohdalla PÄÄOMA-muuttujan tulisi saada korkea arvo. Lisäksi oma mielenkiintonsa on sillä, miten toimihenkilöryhmät suhtautuvat maa-, työ- ja pääomaintressihin. Kuvio 1 ilmentää tarkasteltavien ryhmien suhtautumista maa-, työ- ja pääomaintressiin. Koska summamuuuttujissa on eri määrä komponentteja, summamuuuttujien arvot jaettiin kysymysten lukumäärällä. Maaintressin osalta kuvioon on piirretty myös maanviljelijätaustan (isä maanviljelijä) omaavien henkilöiden suhtautumista osoittava viiva. Olettamuksena on, että maanviljelijäperheistä tulevat ymmärtävät muita paremmin maanviljelijöiden etuja.

Näyttää siltä, että hypoteesi eri yhteiskuntaryhmien myönteisestä suhtautumisesta »omaan» intressiinsä saa vahvistusta. Maaintressiä kuvaava viiva on korkeimmillaan maanviljelijöiden kohdalla, työntressiä kuvaava viiva työntekijöiden kohdalla ja pääomaintressiä kuvaava viiva yrittäjien kohdalla. Mielenkiintoista kyllä, toimihenkilöryhmien suhtautuminen tarkasteltaviin asioihin on melko samansuuntaista kuin työntekijöidenkin. Yhdenmukainen suhtautuminen johtunee siitä, että työ- ja pääomaintressiä mittaavat summamuuuttajat koostuvat kysymyksistä, jotka mittaavat tavallaan kaikille palkansaajille tärkeitä etuja.

Maanviljelijäperheistä tulevien työntekijöiden ja molempien toimihenkilöryhmien suhtautuminen maaintressiin on selvästi myönteisempää kuin näissä ryhmissä keskimäärin. Maanviljelijöiden etujen ymmärtäminen näyttää siis periytyvän maanviljelijöiden lapsille. Kaupunkiin muuttamisesta ja toimihenkilöammateissa toimimisesta huolimatta maanviljelijöiden etuja ymmärretään (vrt. Pöntinen 1983, 135–137).

Mutta entä sitten intressien välittyminen? Miten kansanedustajaehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteet vastaavat toisiaan? Seuraavassa vertaillaan puolueittain kansalaisten ja kansanedustajaehdokkaiden suhtautumista maa-,

Kuvio 2. Kansalaisten ja ehdokkaiden suhtautuminen maaintressiin, summamuuttujan keskiarvot (***) $p \leq 0.001$).

työ- ja pääomaintressiin.⁵ Lähtökohtaisena oletuksena on, että työntekijöiden intressit välittyvät vasemmistopuolueiden kautta, maanviljelijöiden intressit Keskustapuolueen kautta ja yrittäjien Kokoomuksen mutta myös Keskustan kautta.

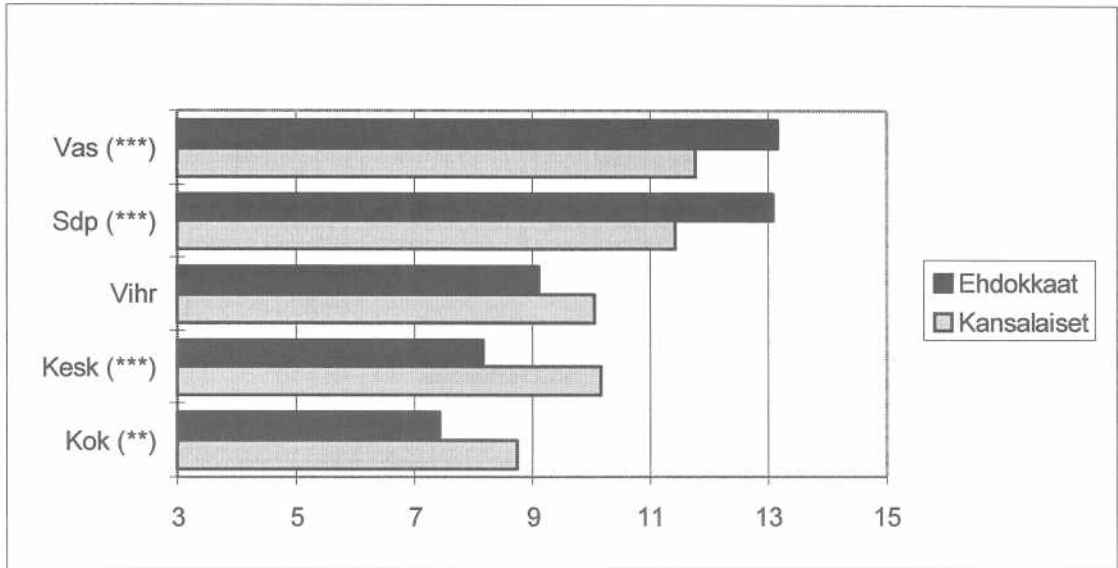
Kuviossa 2 vertaillaan ehdokkaiden ja kansalaisten suhtautumista maaintressiin. Mitä pidempiä palkit ovat, sen myönteisempää on suhtautuminen maanviljelijöiden etuihin. Jos ehdokkaiden ja kansalaisten suhtautumista kuvaavat palkit ovat yhtä pitkiä, intressit välittyvät kitkatta. Jos taas ehdokkaiden ja kansalaisten palkkien pituudessa on suuria eroja, intressien välittymisessä on ongelmia. Tähdet kuvaavat mahdollisten erojen tilastollista merkitsevyyttä.

Ehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteet vastaavat toisiaan parhaiten Keskustan ja Kokoomuksen kohdalla. Molempien puolueiden kohdalla ehdokkaat suhtautuvat kansalaisia myönteisemmin maanviljelijöiden etuihin. SDP:n kohdalla ehdokkaat suhtautuvat kansalaisia selvästi nihkeämmin maaintressiin. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä. SDP:tä äänestävil-

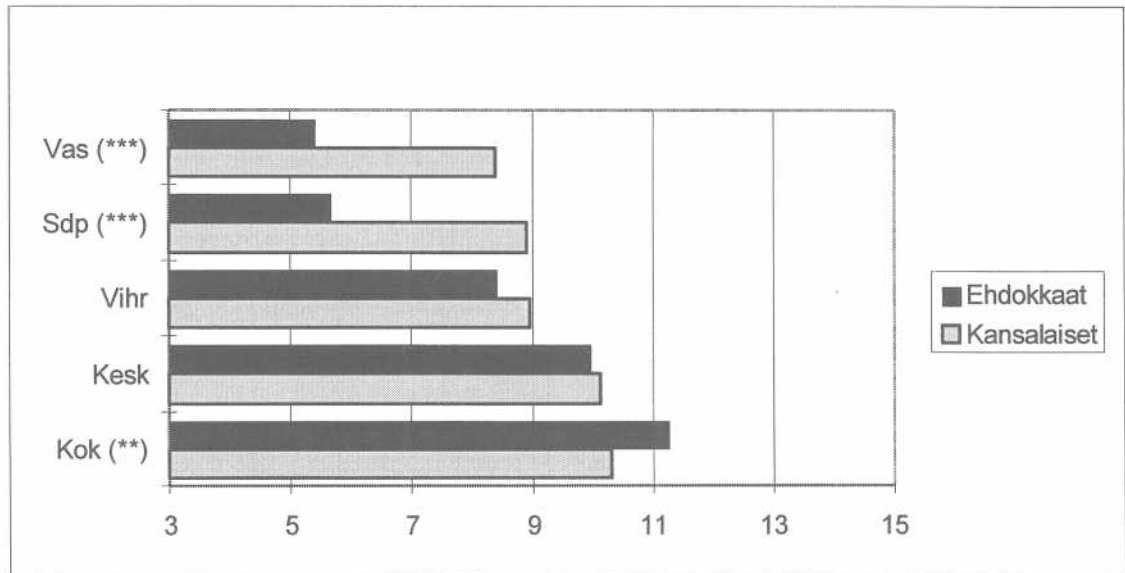
tä kansalaisilta näyttää siis löytyvän enemmän ymmärtämystä maanviljelijöille kuin puolueen ehdokkailta. Ehkä hieman yllättäen Vasemmistoliiton ehdokkaat suhtautuvat jonkin verran kannattajia myönteisemmin maanviljelijöiden etuihin, tosin ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Koska maanviljelijöiden intressien oletetaan välittyvän juuri Keskustapuolueen kautta, maanviljelijät voivat olla jokseenkin tyytyväisiä etujensa välittymisen suhteen.

Kuvio 3 ilmentää suhtautumista työntressiin. Kuvioista voidaan havaita selkeä vasemmistoiikeisto ulottuvuus, vasemmistopuolueissa työntekijöiden etuihin suhtaudutaan huomattavasti myönteisemmin kuin puoluekartan oikealla laidalla. Vihreitä lukuun ottamatta kaikkien puolueiden kohdalla ehdokkaiden ja kansalaisten välillä on tilastollisesti merkitseviä eroja. Erojen suunnat ovat varsin mielenkiintoiset. Vasemmistopuolueiden ehdokkaat suhtautuvat puolueiden kannattajia selvästi myönteisemmin työntressiin. Oikeistopuolueissa tilanne on päinvastainen. Ehdokkaiden suhtautuminen on kannattajia selvästi nihkeämpää. Näyttää siis siltä, että ehdokkaat ajavat kannattajakuntansa etuja innokkaammin kuin kannattajien oma suhtautuminen itseasiassa edellyttäisi. Vastaavalla tavalla oikeistopuolueissa ehdokkaat suhtau-

⁵ ISEA-aineistossa puoluekantaa mittaava muuttuja perustuu vuoden 1991 eduskuntavaaleihin (Mitä puoluetta äänestit vuoden 1991 eduskuntavaaleissa?).

Kuvio 3. Kansalaisten ja ehdokkaiden suhtautuminen työntressiin, summamuuttujan keskiarvot (** $p \leq 0.01$; *** $p \leq 0.001$).

Kuvio 4. Kansalaisten ja ehdokkaiden suhtautuminen pääomaintressiin, summamuuttujan keskiarvot (** $p \leq 0.01$; *** $p \leq 0.001$).

tuvat kannattajia kielteisemmin työntekijöiden etuihin.

Kuviossa 4 verrataan kansalaisten ja ehdokkaiden suhtautumista pääomaintressiin. Ehdok-

kaiden tasolla vasemmisto-oikeisto ulottuvuus näyttää jälleen selkeältä. Pääomaintressiin suhtaudutaan selkeästi myönteisemmin puoluekartan oikealle laidalle sijoittuvien ehdokkaiden

keskuudessa. Vasemmistoliiton, SDP:n ja Kokoomuksen ehdokkaiden ja kannattajien välillä on tilastollisesti merkitseviä eroja, suurimmat erot löytyvät vasemmistopuolueissa. Sekä SDP:n että Vasemmistoliiton ehdokkaat suhtautuvat puolueiden kannattajia selvästi kielteisemmin pääomaintressiin. Keskustapuolueen kohdalla mielipiteet sopivat hyvin yhteen. Kokoomuksen kohdalla ehdokkaat suhtautuvat puolueen kannattajia myönteisemmin pääomaintressiin; myös pääomaintressiä ajetaan siis innokkaammin kuin kannattajien suhtautuminen edellyttäisi.

Ehkäpä kaikkein mielenkiintoisin havainto kuviosta 4 ovat kuitenkin erittäin suuret erot Vasemmistoliiton ja SDP:n kannattajien ja ehdokkaiden välillä. Eroja voidaan tulkita intressien objektiivisuutta ja subjektiivisuutta koskevan keskustelun kautta (ks. edellä). Analyysissä paljastuneet erot vasemmistopuolueiden ehdokkaiden ja kannattajien välillä voivat olla seurausta *ehdokkaiden käsityksestä työntekijöiden objektiivisista intresseistä*. Vasemmistopuolueiden ehdokkaat katsovat, että yritystasolla tapahtuva palkoista sopiminen sekä valtion syrjäisäolo ammattiliittojen ja työnantajien kiistoista ovat haitallisia työntekijöiden objektiivisten etujen kannalta.

Kaiken kaikkiaan mielipiteiden vertailu osoitti, että puolueiden välillä on suuria eroja suhtautumisessa maanviljelijöille, työntekijöille ja yrittäjille tärkeisiin etuihin. Erot puolueiden välillä ovat suurempia ehdokkaiden kuin kansalaisten tasolla. Mielenkiintoista kyllä, puolueet profiloituvat selkeästi omien taustaryhmiensä etujen valossa siitä huolimatta, että yhteiskuntaluokan edustaminen ei saanut ehdokkaiden keskuudessa juurikaan kannatusta (ks. taulukko 1). Ristiriitainen tulos voi olla seurausta omien itsekkäiden intressien »pesemisestä» hyväksyttäväksi (Goodin 1986, 88–90; ks. myös Elster 1985, 483–485). Esimerkiksi keskustalaisen kansanedustajan ei ole järkevää ilmoittaa ajavansa yhteiskuntaluokan asiaa (maanviljelijöiden) vaan paremminkin koko kansan (ja ajaa siitä huolimatta maanviljelijöiden asiaa), tai sitten oman ryhmän etu kannattaa muotoilla koko kansan parhaaksi toteamalla, että »maanviljelijöiden etu on koko kansan etu».

Arvioitaessa puolueiden suhtautumista eri

yhteiskuntaryhmille tärkeisiin etuihin on kuitenkin syytä olla tarkkana. On täsmennettävä, millä tasolla analyysissä liikutaan, eliitin vai kansalaisten (ks. Kangas 1995, 56–57). Eräs jännittävä havainto edellä esitetyistä kuvioista onkin, että esimerkiksi pääomaintressin kohdalla SDP:n ja Vasemmistoliiton kannattajien mielipiteet ovat lähempänä Vihreiden ja Keskustan ehdokkaiden kuin omien puolueiden ehdokkaiden mielipiteitä. Vastaavalla tavalla maaintressin kohdalla SDP:n kannattajien mielipiteet ovat lähempänä Kokoomuksen kuin oman puolueen ehdokkaiden mielipiteitä. Yhtä kaikki analyysi osoitti, että maanviljelijöiden edut välittyvät Suomessa selkeästi Keskustapuolueen kautta, työntekijöiden edut vasemmistopuolueiden ja yrittäjien edut erityisesti Kokoomuksen mutta myös Keskustapuolueen kautta.

Välittävätkö toiset agentit intressejä paremmin kuin toiset?

Keskiarvojen vertaaminen edellä tehdyllä tavalla peittää kuitenkin mielenkiintoisia eroja ehdokasryhmien sisällä. Toiset ehdokkaat voivat nimittäin saman puolueen sisällä välittää intressejä paremmin kuin toiset. Ehdokasaineiston koko rajoittaa kovin pienten osaryhmien mielipiteiden erittelemisen. Seuraavassa tarkastellaan kuitenkin ehdokkaan sukupuolen, koulutustason sekä edustuskäsityksen vaikutusta intressien välittymiseen. Holmberg ja Esaiasson (1988, 126) havaitsivat ruotsalaisia kansanedustajia koskevassa tutkimuksessaan, että naiskansanedustajat tunsivat miespuolisia kollegoitaan paremmin valitsijoidensa asennoitumista eri asiakysymyksiin. Välittävätkö naisagentit siis intressejä paremmin kuin miesagentit?

Erot kansanedustajien ja kansalaisten välillä voivat johtua myös kansanedustajien kansalaisia korkeammasta koulutuksesta. Kansanedustajaehdokkaat ja myös valituksi tulleet kansanedustajat ovat usein koulutetumpia kuin valitsijansa (Tilastokeskus 1995). Holmbergin ja Esaiassonin (1988, 126) tutkimuksessa kansanedustajien koulutustaso oli positiivisessa yhteydessä valitsijoiden mielipiteiden tuntemiseen. Korkeammin koulutetut tunsivat valitsijoidensa mielipiteitä paremmin kuin vähemmän koulutetut. Kannattaako kansalaisen siis äänestää

Taulukko 2. Kansalaisten ja ehdokkaiden mielipiteiden vertailu, erot¹ kansalaisiin ja erot keskimääriin².

	NAIS- EHDOKKAAT	MIES- EHDOKKAAT	ALHAINEN KOULUTUS- TASO ³	KORKEA KOULUTUS- TASO ⁴	"LUOKKA- EDUSTAJAT" ⁵
MAA					
Kokoomus	+0,47	+0,09	+0,13	+0,33	+0,23
Keskusta	+0,37	+0,04	+0,17	+0,04	+0,23
Vihreät	+0,56	+0,07	+1,03	-0,08	+0,66
Sdp	-0,90**	-0,84	-0,93*	-0,84	-1,11**
Vasemmistoliitto	+0,02	+0,44	+0,47	+0,13	+0,24
<i>Erot keskimääriin:</i>	<i>0,46</i>	<i>0,72</i>	<i>0,55</i>	<i>0,28</i>	<i>0,49</i>
TYÖ					
Kokoomus	-0,49	-1,75*	-1,29*	-1,61	-1,43*
Keskusta	-1,82***	-2,22***	-2,05***	-2,04	-2,51***
Vihreät	-0,82	-1,14	-0,80	-0,82	-0,93
Sdp	+1,32**	+2,00***	+2,11***	+1,30***	+2,05***
Vasemmistoliitto	+1,55*	+1,30*	+1,39**	+1,11	+1,44**
<i>Erot keskimääriin:</i>	<i>1,20</i>	<i>1,68</i>	<i>1,53</i>	<i>1,38</i>	<i>1,67</i>
PÄÄOMA					
Kokoomus	+0,20	+1,35**	+1,72**	+0,78**	+1,26**
Keskusta	-0,28	-0,06	-0,56	+0,26	+0,25
Vihreät	-0,75	-0,30	-0,04	-0,73	-0,30
Sdp	-3,41***	-3,14***	-3,34***	-3,10**	-3,32***
Vasemmistoliitto	-3,15***	-2,90***	-3,05***	-3,09*	-3,11***
<i>Erot keskimääriin:</i>	<i>2,49</i>	<i>1,55</i>	<i>1,74</i>	<i>1,59</i>	<i>1,65</i>

Merkitsevyystasot: * $p \leq 0.05$; ** $p \leq 0.01$; *** $p \leq 0.001$.

¹ Erot on laskettu vähentämällä ehdokkaiden suhtautumista osoittavasta summamuuttujasta kansalaisten suhtautumista mittaavan summamuuttujan arvo, jolloin negatiivinen etumerkki erojen yhteydessä ilmentää ehdokkaiden kansalaisia negatiivisempaa ja positiivinen etumerkki kansalaisia myönteisempää suhtautumista tarkasteltavaan asiaan.

² Keskimääräiset erot on laskettu käyttämällä erojen itseisarvoja, joten eron suunnalla ei ole merkitystä.

³ Ehdokkaat, jotka eivät ole hankkineet lisäkoulutusta ollenkaan tai ovat hankkineet ammatti- tai opistoasteen koulutuksen.

⁴ Ehdokkaat, jotka ovat suorittaneet vähintään yliopistollisen perustutkinnon.

⁵ Ehdokkaat, jotka suhtautuvat myönteisesti oman yhteiskuntaluokan edustamiseen (kaksi ensimmäistä vastaustavaihtoehtoa ks. alaviite 4).

korkeasti koulutettua ehdokasta, vai välittävätkö heikommin koulutetut ehdokkaat intressejään paremmin?

Edellä oletettiin, että kansanedustajan omaksumalla edustuskäsitteellä voi olla vaikutusta intressien välittymisen kannalta. Koska artikkelin tarkoituksena on tarkastella nimenomaan »luokkaintressien» välittymistä, on mielekästä analysoida hieman lähemmin sellaisten ehdokkaiden mielipiteitä, jotka ovat korostaneet yhteiskuntaluokan edustamisen tärkeyttä. Sukupuolen, koulutustason ja edustustavan vai-

kutusta koskevat tulokset on esitetty taulukossa 2.

Taulukossa esitettävät luvut ovat eroja ehdokkaiden ja kansalaisten välillä. Luvut on laskettu yksinkertaisesti siten, että ehdokkaiden suhtautumista kuvaavista summamuuttujien keskiarvoista on vähennetty vastaava luku puolueen kannattajien kohdalla. Negatiivinen etumerkki eron yhteydessä ilmentää siten ehdokkaiden kansalaisia kielteisempää suhtautumista ja vastaavasti positiivisella etumerkillä varustetut luvut ilmentävät kansalaisia myönte-

sempää suhtautumista tarkasteltavaan asiaan. Erojen tilastollinen merkitsevyys (ero taulukossa esitetävän ryhmän ja puolueen kannattajien välillä) testattiin käyttämällä Mann-Whitneyn U-testiä. Merkitsevyydet on ilmaistu taulukossa tähdillä.

Sukupolella näyttäisi olevan merkitystä intressien välittymisen kannalta. Esimerkiksi keskustalaisen maanviljelijän kannattaa äänestää enemmän naista kuin miestä, koska keskustalaisten naisehdokkaiden suhtautuminen maaintressiin on myönteisempää kuin miesten. Toisaalta tämä ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Työintressin kohdalla SDP:n miesehdokkaat välittävät työintressiä voimakkaammin kuin naiset, mutta Vasemmistoliiton kohdalla tilanne on päinvastainen. Pääomaintressin kohdalla kokoomuslaiset miehet välittävät pääomaintressiä huomattavasti voimakkaammin kuin puolueen naisehdokkaat. Ei ole samantekevää, antaako äänensä ehdokkaana olevalle miehelle vai naiselle.

Ehdokasaineiston pienen koon vuoksi koulutusmuuttuja jouduttiin luokittelemaan kahteen kategoriaan, jotka kuvaavat »alempaa» ja »ylempää» koulutustasoa. Koulutusta tarkasteltaessa havaitaan, että maaintressin välittyminen Keskustapuolueen kautta ei juurikaan ole kiinni edustajan koulutuksesta. Työintressi sen sijaan näyttäisi välittyvän vasemmistopuolueissa selvästi paremmin vähemmän koulutettujen ehdokkaiden kautta. Vastaavasti alemman koulutustason kokoomuslaiset ehdokkaat välittävät pääomaintressiä voimakkaammin kuin korkeammin koulutetut.

Yhteiskuntaluokan edustamista korostavien ehdokkaiden mielipiteitä tarkasteltaessa voidaan tehdä eräitä kiintoisia havaintoja. Keskustapuolueen ja maaintressin kohdalla »luokkaansa edustavat» eivät juurikaan eroa Keskustan kannattajien mielipiteistä. Sen sijaan SDP:n ehdokkaat, jotka korostavat yhteiskuntaluokan edustamista, suhtautuvat erityisen nihkeästi maaintressiin. Vastaavanlainen havainto voidaan tehdä Keskustan ehdokkaiden ja työintressin kohdalla. Näissä tapauksissa luokan edustamista korostavat ehdokkaat näyttävät olevan erityisen herkkiä intressien ristiriidan kokemisessa.

Ehdokasaineistossa tehdyt vakioinnit sukupuolen, koulutuksen ja edustustavan suhteen

paljastivat selviä eroja ehdokkaiden välillä. Näillä taustamuuttujilla on merkitystä intressien välittymisen kannalta. Toiset agentit välittävät intressejä paremmin kuin toiset. Kansalaisen näkökulmasta ei siis ole samantekevää, kenelle äänensä antaa.

Yhteenveto ja keskustelu

Artikkelin tavoitteena oli pohtia intressien välittymisen problematiikkaa ensinnäkin edustustaparoolin ja toisaalta agentti-päämies teorian kautta. Empiirisesti intressien välittymistä lähestyttiin vertaamalla vuoden 1995 eduskuntavaalien ehdokkaiden ja puolueiden mielipiteitä.

Teoreettinen keskustelu nosti esiin useita intressien välittymisen ongelmia. Ensinnäkin kansanedustajan omaksuma edustustaparooli on tärkeä intressien välittymisen kannalta. Kansanedustaja voi katsoa olevansa koko kansan asialla, oman vaalipiirinsä, yhteiskuntaluokan tai puolueensa kannattajien asialla. Kaikilla näillä viiteryhmillä voi olla erilaisia intressejä. Toisaalta valitsija ei vaaleissa voi tietää, kuka todella hoitaisi parhaiten hänen asioitaan eduskunnassa. Lisäksi kansalaisen on vaikea kontrolloida kansanedustajaansa. Kansanedustajan tarkkailemisesta aiheutuu kustannuksia, joita kansalaiset eivät ole valmiita maksamaan. Lopulta, vaikka edustajan valvominen olisikin mahdollista, kansalaisella ei juurikaan ole mahdollisuuksia sanktioida kansanedustajaansa. Sanktioiminen on normaalioloissa mahdollista kerran neljässä vuodessa, jolloin kansalainen voi antaa äänensä jollekin muulle ehdokkaalle.

Empiiriset tulokset osoittavat, että yhteiskuntaluokkien mielipiteitä voidaan ymmärtää objektiivisesta intressiasemasta käsin. Työntekijät, yrittäjät ja maanviljelijät pitävät kiinni selaisista heille tärkeistä eduista, jotka juontuvat sijoittumisesta yhteiskunnan rakenteeseen. Intressien välittymisen osalta tulokset osoittivat, että kaikkien puolueiden kohdalla intressien välittyminen ei ole ollenkaan itsestään selvää. Erityisesti vasemmistopuolueiden kohdalla tilanne on mielenkiintoinen. Vasemmistopuolueiden ehdokkaat suhtautuvat kannattajia huomattavasti kielteisemmin pääomalle tärkeään asiaan, työmarkkinasopimiseen alemmalla tasolla. Toisaalta, kun asiaa tarkastellaan toises-

ta näkökulmasta, vasemmistopuolueiden ehdokkaat suhtautuvat kannattajia myönteisemmin työntekijöille tärkeisiin asioihin eli keskitettyyn sopimiseen työmarkkinoilla. Lisäksi tarkasteltiin ehdokkaiden sukupuolen ja koulutuksen vaikutusta intressien välittymiseen. Tältä osin tulokset osoittavat, että miesten ja naisten välillä on joitakin eroja. Esimerkiksi keskustalaiset naiset välittävät maaintressiä paremmin kuin keskustalaiset miehet. Myös koulutuksen suhteen havaittiin joitakin eroja. Esimerkiksi alhaisen koulutustason omaavat kokoomuslaiset välittävät pääomaintressiä paremmin kuin korkeammin koulutetut kokoomuslaiset.

Edellä tuloksia raportoidessa on puhuttu karkeasti maa-, työ- ja pääomaintresseistä. Tarkasteltujen summamuuttujien taustalta löytyy kuitenkin sisällöllisesti merkittäviä muuttujia. Edellä raportoidut tulokset tarkoittavat siis sitä, että maanviljelijät haluavat valtion tukevan maataloutta ja takaavan maataloustuotteille minimihinnat. Maanviljelijöiden etuja ajavan Keskustapuolueen kansanedustajaehdokkaiden suhtautuminen näihin asioihin on jotakuinkin samanlaista kuin ruohonjuuritason kannattajien. Työntekijät haluavat, että taloudelliset päätökset tehtäisiin ja palkoista sovittaisiin yhdessä hallituksen, ammattijärjestöjen ja työnantajien keskusjärjestöjen kesken. Työntekijöiden intressejä ajavien vasemmistopuolueiden kansanedustajaehdokkaat suhtautuvat näihin asioihin vasemmistopuolueiden kannattajia myönteisemmin. Yrittäjät haluavat työmarkkinasopimisen tapahtuvan alemmalla tasolla. Lisäksi he eivät haluaisi valtion sekaantuvan liikaa ammattiliittojen ja työnantajien keskinäisiin asioihin. Yrittäjien etua ajavan Kokoomuksen kansanedustajaehdokkaat suhtautuvat näihin asioihin Kokoomuksen kannattajia myönteisemmin.

Tuloksia tulkitessa on kuitenkin syytä pitää mielessä keskustelu intressien objektiivisuudesta ja subjektiivisuudesta. Onko hyvä agentti sellainen, joka mahdollisimman tarkasti edustaa päämiehensä kantaa ja mielipiteitä? Vai onko hyvä agentti sellainen, joka mahdollisimman voimakkaasti pyrkii ajamaan sellaisia asioita, jotka ovat päämiehen objektiivisten intressien kannalta tärkeitä? Tähän kysymykseen ei ole oikeaa vastausta, vaan vastaus riippuu omakustusta intressikäsitteestä.

Eräitä tässä havaittuja mielipide-eroja edus-

tajien ja kansalaisten välillä voidaan tulkita strategisten valintojen kautta. Keskitetyllä sopimisella on vaikutuksia ay-liikkeen toimintaedellytyksiin, valtaan ja vaikutusmahdollisuuksiin (Ilmonen 1993, 196–197). Voidaan väittää, että eliitti tuntee tällaisten strategisten valintojen merkityksen paremmin kuin rivijäsen. Agentilla voi olla hallussaan sellaista toimintaympäristöä koskevaa tietoa, jota päämiehellä ei ole (Grossman ja Hart 1983, 43). Vasemmistopuolueiden ehdokkaat tuntevat kansalaisia paremmin yritystasolla tapahtuvan neuvottelemisen vaikutuksia. Työntekijöiden objektiivinen intressi vaatii mahdollisimman keskitettyä sopimusjärjestelmää.

Tässä artikkelissa intressien välittymisen tarkastelu rajoittui pelkästään kansalaisen ja kansanedustajan väliseen suhteeseen. Kuva ei ole läheskään kokonaisvaltainen, koska kansanedustajien valta on varsin rajallista. Intressien välittymistä voidaankin ajatella päämies-agentti suhteiden ketjuna (Wiberg ja Salonen 1991, 152). Kansanedustaja on kansalaisen agentti, kansanedustajien agentti on hallitus ja hallituksen agenttina toimii virkamiehistö. Jotta intressien välittymisestä saataisiin kokonaisvaltaisempi kuva, tämän päämies-agentti ketjun lisäksi olisi tutkittava myös muita toimijoita kuten etujärjestöjen edustajia, elinkeinoelämän vaikuttajia sekä julkisuutta kehystäviä journalisteja ja tutkijoita.

Artikkelissa intressien välittymistä lähestyttiin vertaamalla kansanedustajaehdokkaiden ja kansalaisten mielipiteitä. Kuinka validi käytetty empiirinen lähestymistapa sitten on?

Heikkouksina voidaan mainita ainakin seuraavat kolme seikkaa. Ensinnäkin, vaikka ehdokkaat tutkimuksessa ilmaisivatkin mielipiteitä, jotka ovat yhdenmukaisia kansalaisten mielipiteiden kanssa, ei ole takeita siitä, että he todellisuudessa toimisivat ilmaistujen mielipiteiden mukaisesti. Toiseksi, poliittinen päätös ei ole pelkästään mielipiteiden aggregointia vaan kompromissien ja neuvottelujen tulos. Mielipiteitä vertaamalla saatu kuva ei siis välttämättä kerro intressien todellisesta välittymisestä. Kolmanneksi kansanedustajaehdokkaat voi tällaisen kyselylomakkeen saatuaan intoutua ilmaisemaan hyvinkin voimakkaasti sellaisia mielipiteitä, joita hänen odotetaan ilmaisevan. Esimerkiksi SDP:n ehdokkaat voi päättää näyttää

olevansa »oikein hyvä työntekijöiden etujen ajaja» ja valitsee vastauksensa sen mukaisesti.

Vahvuutena voidaan mainita vertailtavien mittareiden yhteismitallisuus. Todellisten poliittisten päätösten ja kansalaismielipiteen tarkka ja kiistaton vertaaminen toisiinsa on hankalaa ellei mahdotonta. Lisäksi voidaan todeta, että kansalaisten ja heidän edustajiensa mielipiteiden vertaamista voidaan pitää eräänlaisena lähtökohdana intressien välittymisen tarkastelussa. Jos ruohonjuuritason ja päätöksentekijätason mielipiteet havaitaan erilaisiksi, on syytä pysähtyä vakavasti miettimään etujen välittymisen problematiikkaa. Miksi mielipiteet eroavat? Miten edut voivat välittyä, jos mielipiteet tärkeistä asiakysymyksistä ovat erilaiset? Toisaalta, jos kansalaisten ja päätöksentekijöiden mielipiteet osoittautuvat yhdenmukaisiksi, tutkittavaa tällä alueella ei olisi.

Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, että tutkittavaa on. Tämänkin artikkelin empiiriset tulokset osoittavat, että eroja kansalaisten ja päätöksentekijöiden välillä on löydettävissä. Teorian tasolla, mielipidetutkimukset lähes kautta linjan laiminlyövät keskustelun kansalaismielipiteen merkityksestä poliittisen päätöksenteon kannalta. Useimmiten mielipidetutkijat ovat liian optimistisia kansalaismielipiteen painoarvon suhteen pitämällä esimerkiksi kansalaisten tukea hyvinvointivaltiolle takeena nykyisten kaltaisten ratkaisujen säilymiselle. Monet esimerkit osoittavat, että poliittinen päätöksenteko ja kansalaismielipide eivät kulje käsi kädessä. Kansalaismielipide kyllä kuuluu ja näkyy tiedotusvälineissä ja tutkimuksissa, mutta sen vaikutus ei ole selkeä, helposti mitattavissa eikä kiistattomasti tulkittavissa. Näistä vaikeuksista huolimatta näitä kysymyksiä tarkastelevan tutkimuksen soisi jatkuvan.

LÄHTEET

- Alestalo, Matti, Peter Flora and Hannu Uusitalo (1985): Structure and Politics in the Making of the Welfare State: Finland in Comparative Perspective. Teoksessa Risto Alapuro, Matti Alestalo, Elina Haavio-Mannila and Raimo Väyrynen (eds.), *Small States in Comparative Perspective: Essays for Erik Allardt*. Norwegian University Press, Oslo. s. 188–219.
- Calvert, Randall (1986): *The Models of Imperfect Information Politics*. Harwood Academic Publishers, Chur.
- Coleman, James (1990): *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row, New York.
- Elster, Jon (1985): *Making Sense of Marx*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ervasti, Heikki (1995): Puolueet ja päivähoito: Näkökulmia palvelujärjestelmän kehitykseen. *Janus* 3:3, s. 241–255.
- Ferejohn, John (1986): Incumbent Performance and Electoral Control. *Public Choice* 50:1, s. 5–25.
- Forma, Pauli (1996a): Sosiaalipoliittisten intressien välittyminen. Teoksessa Heikki Ervasti ja Juho Saari (toim.), *Rakenne ja intressi*. Stakes, Helsinki. (painossa).
- Forma, Pauli (1996b): *The Politics of Interest Mediation: The Case of Universal Social Policy in Finland*. University of Turku, Department of Social Policy, Series B:7/1996.
- Goodin, Robert (1986): Laundering Preferences. Teoksessa Jon Elster and Aanud Hylland (eds.), *Foundations of Social Choice Theory*. Cambridge University Press, Cambridge. s. 75–101.
- Grossman, Sanford and Oliver Hart (1983): An Analysis of the Principal-Agent Problem. *Econometrica*, vol. 51, s. 7–45.
- Hindess, Barry (1989): *Political Choice and Social Structure: An Analysis of Actors, Interests and Rationality*. Billing & Sons, Ltd., Worcester.
- Holcombe, Randall and James Gwartney (1989): Political Parties and the Legislative Principal-Agent Relationship. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 145:4, s. 669–675.
- Holmberg, Sören och Peter Esaiaasson (1988): *De folkvalda: En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Bonniers, Stockholm.
- Ilmonen, Kaj (1993): Ay-liikkeen vaihtoehdot 1990-luvun Suomessa. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.), *Kestävyyskoe: Kirjoituksia 90-luvun Suomesta*. Vastapaino, Tampere. s. 174–204.
- Jost, Peter-Jürgen (1991): Monitoring in Principal-Agent Relationships. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 147:3, s. 517–538.
- Kangas, Olli (1986): *Luokkaintressit ja hyvinvointivaltio*. Helsingin kauppar korkeakoulun julkaisuja D-84, Helsinki.
- Kangas, Olli (1995): Interest Mediation and Popular Will. Teoksessa Stefan Svallfors (ed.), *In the Eye of the Beholder: Opinions on Welfare and Justice in Comparative Perspective*. Scanbook, Umeå. s. 52–59.
- Korpi, Walter (1984): *Työväenluokka hyvinvointikapitalismissa*. Vastapaino, Tampere.
- Moe, Terry (1984): The New Economics of Organization. *American Journal of Political Science* 28:4, s. 739–777.
- Nousiainen, Jaakko (1991): *Suomen poliittinen järjestelmä*. Kahdeksas ajanmukaistettu painos. WSOY, Juva.
- Oksanen, Matti (1972): *Kansanedustajan rooli: Tutkimus kansanedustajien suhtautumisesta edustajantoi-*

- meensa vuoden 1969 valtiopäivillä. Gaudeamus, Helsinki.
- Paloheimo, Heikki (1995): Luokkaaänestäminen kasvanut 1990-luvulla. *Turun Sanomat* 10.4.1995.
- Pitkin, Hanna (1967): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley.
- Pesonen, Pertti, Risto Sänkiäho ja Sami Borg (1994): *Vaalikansan äänivalta: Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. WSOY, Juva.
- Pöntinen, Seppo (1983): *Social Mobility and Social Structure*. Commentationes Scientiarum Socialium 20. The Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki.
- Ross, Stephen (1973): The Economic Theory of Agency: The Principal Problem. *American Economic Review* 63:2, s. 134–139.
- Saari, Juho (1996): *Sosiaalipolitiikka markkinariippuvuuden vähentäjänä: Sosiaalitaloudellinen näkökulma jälkiteollistuvan yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaan*. Stakes, tutkimuksia 69. Helsinki.
- Salminen, Kari (1993): *Pension Schemes in the Making: A Comparative Study of the Scandinavian Countries*. The Central Pension Security Institute, Studies 1993:2, Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (1986): *Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 57. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Spence, Michael (1973): Job Market Signaling. *Quarterly Journal of Economics* 87:3, s. 355–374.
- Stiglitz, Joseph (1989): Principal and Agent. Teoksessa John Eatwell, Murray Milgate and Peter Newman (eds.), *Allocation, Information and Markets*. Macmillan, London. s. 241–253.
- Tilastokeskus (1995): *Kansanedustajan vaalit 1995*.
- Uusitalo, Hannu (1985): Luokkarakenne ja intressien organisoituminen. *Sosiologia* 22:3, s. 165–176.
- Valen, Henry and Stein Rokkan (1974): Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery. Teoksessa Richard Rose (ed.), *Electoral Behavior: A Comparative Handbook*. The Free Press, New York. s. 315–370.
- Wahlke, John, Heinz Elau, William Buchanan and LeRoy Ferguson (1962): *The Legislative System: Explorations in Legislative Behaviour*. John Wiley and Sons, London.
- de Vaus, David (1991): *Surveys in Social Research*. Allen & Unwin, Sydney.
- Weingast, Barry (1989): The Political Institutions of Representative Government. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 145:4, s. 694–703.
- Wiberg, Matti (1991): A Nice Timing! Electoral Cycles of Parliamentary Questioning in the Finnish Parliament 1945–1987. Teoksessa Matti Wiberg (ed.), *The Political Life of Institutions*. The Finnish Political Science Association, Helsinki. s. 189–203.
- Wiberg, Matti ja Hannu Salonen (1991): Poliittiset päämies-agentti-vuorovaikutustilanteet. *Politiikka* 33:3–4, s. 149–162.
- Wiberg, Matti and Antti Koura (1994): The Logic of Parliamentary Questioning. Teoksessa Matti Wiberg (ed.), *Parliamentary Control in the Nordic Countries*. The Finnish Political Science Association, Helsinki. s. 19–43.

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1. Analyysissä käytettävät summamuuttujat.

	Vaihteluväli	Keskiarvo	Keskihajonta	Cronbachin alfa-testi
MAA				
Kansalaiset	2-10	6,30	2,49	0,73
Ehdokkaat	2-10	6,26	2,30	0,61
TYÖ				
Kansalaiset	3-15	10,38	3,02	0,70
Ehdokkaat	3-15	9,91	3,80	0,79
PÄÄOMA				
Kansalaiset	3-15	9,61	2,86	0,56
Ehdokkaat	3-15	8,39	3,48	0,71

Liitetaulukko 2. Edustustapaa koskevien mielipiteiden väliset korrelaatiokertoimet.

	Koko kansaa	Omaa vaalipiiriä	Omia äänestäjiä	Puolueen kannattajia	Omaa yhteiskuntaluokkaa
Koko kansaa	1,00				
Omaa vaalipiiriä	,36	1,00			
Omia äänestäjiä	,23	,62	1,00		
Puolueen kannattajia	,10	,49	,64	1,00	
Omaa yhteiskuntaluokkaa	-,07	,18	,34	,59	1,00